

УДК 336.71

JEL Classification: F38

Світлана Гаврилюк

Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"

бульв. академіка Вернадського, 16-В, м. Київ, Україна

e-mail: tasba1234@ukr.net; vba@e-u.in.ua

головний економіст

СУЧАСНИЙ СТАН ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Анотація. В даній статті розглянута важлива роль банківських установ в розвитку ринку цінних паперів, які є його провідними учасниками. Банки – невід’ємна частина сучасного фінансового ринку. Ринок цінних паперів як найбільш динамічна сфера фінансового ринку зазнав значних змін. Поступово міняється роль комерційних банків на ринку цінних паперів, збільшилась їх значущість як посередників на цьому ринку. Діяльність банків на ринку цінних паперів багатогранна, оскільки вони не лише традиційно є посередниками, що зв’язують інтереси і грошові кошти емітентів і інвесторів, але і самі активно використовують фінансові інструменти для формування власної ресурсної бази, розміщення грошових коштів у високоліквідні і прибуткові кошовні папери. Ефективне здійснення операцій з цінними паперами сприяє диверсифікації банківської діяльності і посиленню конкуренції у фінансово-кредитній сфері. Проаналізована динаміка активів комерційних банків України і вкладень у цінні папери. Визначено позитивні і негативні моменти, запропоновано заходи щодо залучення і коштів від населення для подальшого розвитку операцій банків з цінними паперами, розширення клієнтської бази.

Ключові слова: фінансовий ринок, комерційні банки, активи, ринок цінних паперів, банківські операції, цінні папери.

Светлана Гаврилюк

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОПЕРАЦИЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УКРАИНЫ С ЦЕННЫМИ БУМАГАМИ

Аннотация. В данной статье рассмотрена важная роль банковских учреждений в развитии рынка ценных бумаг, которые являются его ведущими участниками. Рынок ценных бумаг как наиболее динамическая сфера финансового рынка испытал значительные изменения. Постепенно меняется роль коммерческих банков на рынке ценных бумаг, увеличилась их значимость как посредников на этом рынке. Деятельность банков на рынке ценных бумаг многогранна, поскольку они не только традиционно являются посредниками, которые связывают интересы и денежные средства эмитентов и инвесторов, но и сами активно используют финансовые инструменты для формирования собственной ресурсной базы, размещения денежных средств в высоколиквидные и прибыльные ценные бумаги. Эффективное осуществление операций с ценными бумагами способствует диверсификации

банковской деятельности и усилению конкуренции в финансово-кредитной сфере. Проанализирована динамика активов коммерческих банков Украины и вложений в ценные бумаги. Определены позитивные и негативные моменты, предложены мероприятия по привлечению средств от населения для последующего развития операций банков с ценными бумагами, расширения клиентской базы.

Ключевые слова: финансовый рынок, коммерческие банки, активы, рынок ценных бумаг, банковские операции, ценные бумаги.

Svitlana Havryliuk

Private Higher Educational Establishment "European University"

16-V Academician Vernadskiy Blvd, Kyiv, Ukraine

e-mail: tasha1234@ukr.net; vba@e-u.in.ua

Chief Economist

CURRENT STATUS OF COMMERCIAL BANKS TRANSACTIONS OF UKRAINE WITH SECURITIES

Abstract. *The article deals with an important role of banks institutions in the development of the securities market, which its key players. Banks are integral parts of modern financial market. The security market is the most dynamic area of the financial market has undergone significant changes. Gradually changing the role of commercial banks in the security markets, increased their importance as intermediaries in this market. The activities of banks in the security market multifaceted as they are traditionally intermediaries, linking funds and interests of issuers and investors, but also the most actively using financial instruments to create their own resource base, placing cash in highly liquid and profitable securities. Effective operations with securities promote diversification of banking activities and increased competition in the financial and credit sector. It has been analyzed the dynamics of the assets of commercial banks in Ukraine and investments in the securities. It was determined positive and negative aspects of proposed measures to attract funds from the public and for the further development of banking transactions in securities, expanding customer base.*

Keywords: *financial market; commercial banks; assets; stock exchange; bank operations; securities.*

Постановка проблеми. Історично банки були першими установами, що спеціалізуються на операціях на фінансовому ринку, проте сучасні банки є не єдиними суб'єктами підприємництва у фінансовому бізнесі, у тому числі на ринку цінних паперів. Причиною тому служать усі зростаючі інвестиційні потреби ринку, а також формування різних інститутів, що виконують професійні види діяльності на цьому ринку. В той же час, банки, в силу специфіки своїх функціональних особливостей, істотно відрізняються від інших фінансових інститутів. Головна відмінність полягає в способі залучення засобів, оскільки повернення позикових коштів і заздалегідь обумовлена винагорода за їх використання гарантується незалежно від результату господарської діяльності.

Сучасний комерційний банк – це автономне, економічно самостійне, незалежне комерційне підприємство, яке функціонує за умов повної економічної самостійності, партнерських взаємовідносин з клієнтами в межах державного контролю за його діяльністю з боку органів банківського нагляду. [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний вклад в дослідженні операцій комерційних банків з цінними паперами внесли українські вчені: А.М. Мороз, О.В. Васюренко, О.І. Коцовська, О.П. Павлишин, В.М. Шелудько. Важливим видом банківської діяльності є кредитування. Проте, по-перше, розміщення у вигляді кредитів усіх

наявних банківських ресурсів не завжди доцільно. По-друге, значна кількість наданих кредитів може виявитися нестандартною, що тягне в значній частині на ризик неповернення позичальником, природним слідством чого виступає втрата ліквідності і фінансової стійкості банку. По-третє, діяльність більшості банків, як правило, пов'язана з одним економічним регіоном, а тому зниження ділової активності в регіоні дестабілізує стан кредитного портфеля банку. У зв'язку з цим комерційні банки все більше зусиль зосереджують на активізації і розширенні кола операцій, які здійснюються ними на ринку цінних паперів.

Виклад основного матеріалу. Ринок цінних паперів грає життєво важливу роль в економічному розвитку як окремих господарюючих суб'єктів, так і суспільства в цілому, забезпечуючи ліквідність і ринковий механізм ціноутворення, сприяючи обігу капіталу і його раціональному розміщенню. Основним завданням ринку виступає мобілізація і вкладення фінансових ресурсів в найпривабливіший з точки зору ринкової ефективності види підприємницької діяльності [3].

Банки мають власну розгалужену інфраструктуру, в яку можуть входити компанії, брокерські контори, фонди, працюючі на валютному ринку, підрозділи, зайняті управлінням активами та ін. Нарешті, банки можуть надавати, залежно від наявності відповідної ліцензії, своїм клієнтам додаткові послуги: універсальне розрахунково-касове обслуговування, кредитні та гарантійні операції, проектне фінансування, послуги з пластикових карток, валютно-обмінні операції і інші, які властиві тільки банківським організаціям операції. Об'єктивні причини, які ставлять банки у вигідніше положення перед іншими учасниками фондового ринку :

- чинник довіри до банку. Якщо банк користується довірою у своїх клієнтів, цю довіру як правило, клієнти переносять на цінні папери, що розміщуються банком. Посередництво банку є своєрідною гарантією того, що угоди з цінними паперами, що проводяться в інтересах і за дорученням клієнтів, відповідають чинному законодавству і правилами, прийнятими на ринку цінних паперів;

- акумуляція у банках значної інформації про розвиток окремих сегментів ринку цінних паперів, про зміну курсової вартості, про найбільш ліквідні цінні папери, про фінансовий стан і можливі перспективи розвитку потенційних емітентів і інвесторів;

- наявність кваліфікованого персоналу дозволяє банкам оперативної і адекватно оцінювати ситуацію, що складається на ринку цінних паперів;

- можливості комерційного банку, пов'язані з використанням мережі своїх відділень і філій;

- розвинена інфраструктура, що дозволяє враховувати різні інтереси клієнтів, пов'язані з цінними паперами.

Роль банків як учасників ринку цінних паперів полягає в наступному:

1. Банки активізують учасників ринку, роблячи вплив на їх професійний рівень;
2. Ініціюють створення нових для української фінансової системи інструментів (ф'ючерси, опціони, складські свідчення, пластикові картки та ін.);
3. Сприяють розвитку інфраструктури ринку цінних паперів (депозитарії, кліринг, інформаційні, консалтингові фірми та ін.);
4. Створюють умови для значного припливу в українську економіку портфельних і прямих інвестицій західних фінансових інститутів.

Банки здійснюють на ринку цінних паперів діяльність в якості фінансових посередників і професійних учасників. Як фінансові посередники банки купують цінні папери з метою отримання доходів по них або управління іншими компаніями при придбанні контрольного пакету акцій цих компаній, а також здійснюють власні емісії цінних паперів з метою отримання додаткових власних коштів [6]. Як професійні учасники, банки здійснюють брокерську і дилерську діяльність; діяльність по розміщенню і управлінню цінними паперами; депозитарну діяльність.

У більшості країн банки грають на ринку цінних паперів найважливішу, ключову роль. Професійна діяльність банків на ринку цінних паперів пов'язана з їх роллю в якості

посередника, що виконує операції з цінними паперами за дорученням і за рахунок клієнтів, від імені клієнтів або від свого імені. Комерційні банки України проводять банківські операції з цінними паперами згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність", Закону України "Про цінні папери та фондову біржу". Метою діяльності банку як комерційної установи являється отримання максимального прибутку при мінімізації ризиків [5].

Згідно із Законом України "Про цінні папери і фондову біржу" цінні папери – це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам [1].

Важливим видом операцій банків є формування портфелів цінних паперів різних видів. Портфель цінних паперів – це сукупність усіх придбаних і отриманих банком цінних паперів, право на володіння, користування і розпорядження якими належить банку і які згруповані по типах і призначенні. [4]. Саме залежно від мети придбання, характеристики цінного паперу, можливості їх оцінки за справедливою вартістю і термінів зберігання в портфелі банку цінні папери підрозділяють:

1. Цінні папери в торговому портфелі – придбані з наміром їх подальшого перепродажу найближчим часом з метою отримання прибутку в результаті короткострокових коливань їх ціни (чи дилерської маржі);

2. Цінні папери в портфелі на продаж – враховуються акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком і боргові цінні папери, які банк не має наміру тримати до терміну погашення;

3. Цінні папери в портфелі до погашення – враховуються боргові цінні папери, які банк придбав з наміром утримувати їх до терміну погашення з метою отримання процентного доходу.

4. Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії – належать акції і інші цінні папери з нефіксованим прибутком емітентів, придбаних з метою формування істотної участі в діяльності компанії для управління і відповідають визначенню асоційованої (10% голосів) або дочірньої компанії (50%)

Розглянемо діяльність комерційних банків України з цінними паперами. Найцікавішим є період з кінця 2008 року по січень 2014 року.

Таблиця 1

Динаміка активів комерційних банків України і вкладень у цінні папери за папери 2009-2013р.

п/п	Найменування показників	2008	2009	2010	2011	2012	2013	01.01.14
1.	Кількість банків, які мають банківську ліцензію, в т.ч.	198	198	197	194	198	176	181
-	з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	43	49
2.	Активи банків, всього	599,3	926,0	990,3	942,0	1054,2	1127,2	1262,9
-	Темпи росту, %	176	154,5	95,0	107,0	111,9	106,9	112,0
	в т.ч. вкладення в цінні папери	28,2	10,6	39,3	83,6	87,7	96,3	128,0
-	Темп росту, %		142	96,9	212,4	105,0	109,8	132,9

Складено автором на підставі даних НБУ, млрд.грн. [7].

Як ми бачимо кількість банків за цей період незначно змінилося. За період 2009-01.01.2014р. діяльність банківського сектора характеризується припливом у банківську систему, збільшенням вкладень в цінні папери. Вкладення комерційних банків в цінні папери змінилися з 40610,00 млн.грн. станом на 01.01.2009р. до 128069,00 млн.грн. в 2013р. Умови розвитку діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів ускладнилися в 2009 році в зв'язку з погіршенням кон'юнктури і загостренням кризисних явищ у вітчизняній економіці.

З 2010 року ситуація починає мінятися. У 2012р. банківський сектор характеризується стабільним припливом засобів у банки. У 2012р. вкладення банків України в цінні папери збільшилося на 9,8% р., що склало 8,6 млрд.грн. Це пов'язано з участю населення на фондовому ринку, що є однією з ознак не лише підвищення рівня життя в країні, але і показником зрілості фінансового ринку, що забезпечує трансформацію індивідуальних заощаджень в необхідні економіці інвестиції. Державне регулювання в цій області має бути спрямоване на посилення захисту прав і законних інтересів роздрібних інвесторів і створення умов для зниження ризиків індивідуальних інвестицій. Важливим засобом стимулювання участі населення на ринку цінних паперів є визначення чітких правових рамок для створення компенсаційних механізмів. Недостатня міра залученості населення у фінансову сферу частково пояснюється низьким рівнем інформованості і довіри до фінансових інструментів. Це призводить до того, що заощадження здійснюються переважно у вигляді вкладень в іноземну валюту або на короткострокові депозити банків.

Таблиця 2

Цінні папери в портфелі комерційних банків

п/п	Показники	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	01.01.14р.
1.	Цінні папери, окрім акцій, вт.ч.	32,0	70,4	75,9	88,0	93,9	134,75
-	В торговому портфелі	1,3	6,2	9,64	11,7	17,4	9,8
-	Портфелі на продаж	25,2	54,8	57,6	66,6	72,9	120,9
-	Портфель до погашення	5,5	9,4	8,66	9,7	3,6	4,05

Складено автором за матеріалами [7]

Об'єм цінних паперів, окрім акцій в портфелі банків збільшився в порівнянні з 2008р. та склав 32.0 млрд.грн. Окрім акції упродовж 2009р. велика частина доводиться на цінні папери на продаж, збільшилися залишки цінних паперів в портфелі до погашення на 1,9 % в порівнянні з 2008р., у торговому портфелі сталося зниження на 2,2%. У 2010р. збільшилася питома вага на цінні папери на продаж. Залишки цінних паперів у портфелі на продаж збільшилися в 2,2 разу, в торговому портфелі – 4,8 разу, в портфелі до погашення на 70,4%. Динаміка вкладень в цінні папери має позитивну тенденцію, збільшення вкладень в цінні папери пов'язане зі збільшення ресурсної бази банків. Розмір вкладень в цінні папери, окрім акцій упродовж 2013р. зріс на 44%, особливо зросли цінні папери на продаж, що складає 120,9 млрд.грн. Станом на 01.01.2014г. спостерігалася позитивна активність операцій з цінними паперами.

Висновки та пропозиції. Отже, відомості і аналіз показані вище дозволяють зробити висновок, що операції банків з цінними паперами, на території України станом на 01.01.2014р. знаходилися у стадії позитивного становлення після фінансової кризи. Слід зазначити, що має місце позитивні і негативні моменти, а саме вдосконалення законодавчої і нормативно-правової бази відносно цінних паперів, регулювання фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів, які знаходяться в умовах банківської системи в цілому.

Банки інвестують засоби в цінні папери, маючи при цьому різні цілі:

– розширення прибуткової бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, отримання прибутку у формі відсотків, дивідендів, дисконту, курсової різниці від перепродажу цінних паперів;

- підтримка ліквідності банку шляхом створення вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів (інструментів грошового ринку), які у разі потреби легко можна реалізувати або використати в якості застави при запозиченні засобів;
- забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів;
- формування контрольного пакету цінних паперів і участь в управлінні діяльністю об'єкту інвестування;
- розширення клієнтської бази, забезпечення присутності банку на динамічних ринках.

За підсумками 2013р. фондовий ринок України залишається банкоцентричним, що проявляється в найбільшій частині банків як в сукупних активах, так і в сукупній вартості здійснення інвестицій в цінні папери. При цьому можна побачити збільшення частини інвестицій в цінні папери в структурі активів самій банківській системі. Це викликано значним накопиченням банками ліквідності упродовж останніх років.

Використана література:

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.06р. № 3480-IV (діє з 12.05.06 р.).
2. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібник / О.В. Васюренко. - 6-те вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2008. - 318 с.
3. Загородній А.Г. Словник банківських термінів. Банківська справа: Термінологічний словник / А.Г. Загородній, О.М. Сліпушко, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. - К. : Аконті, 2000. - 605 с. - (Нові словники).
4. Коцовська Р.Р. Банківські операції / Р.Р. Коцовська, О.П. Павлишин. - К.: Знання, 2010. - 390 с.
5. Мороз А.М. Банківські операції / А.М. Мороз и др.; за ред А.М. Мороз. - К.: КНЕУ, 2008. - 608 с.
6. Серік Ю.В. Проблеми і перспективи розвитку фондового ринку України / Ю.В. Серік // Економіка і управління. - 2014, №2, с. 109-114.
7. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник / В.М. Шелудько. - К.: Знання, 2008. - 535 с.
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/publssh/article>.
9. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/publssh/category>.

REFERENCES

1. Law of Ukraine "On Securities and the Stock Market" from 23.02.06r. Number 3480-IV (valid from 12.05.06) [*Zakon Ukrayiny «Pro tsinni papery ta fondovyy rynek» vid 23.02.06r. # 3480-IV (diye z 12.05.06 r.)*].
2. Vasyurenko O.V. Banking operations [*Bankivs'ki operatsiyi: navch. posibnyk*]. Kyiv, Znannya, 2008, 318 p.
3. Zahorodniy A.H., Slipushko O.M., Voznyuk H.L., Smovzhenko T.S. Banking Glossary [*Slovnnyk bankivs'kykh terminiv. Bankivs'ka sprava: Terminolohichnyy slovnyk*]. Kyiv, Akonit, 2000, 605 p.
4. Kotsovs'ka R.R., Pavlyshyn O.P. Banking operations [*Bankivs'ki operatsiyi*]. Kyiv, Znannya, 2010, 390 p.
5. Moroz A.M. Banking operations [*Bankivs'ki operatsiyi*]. Kyiv, KNEU, 2008, 608 p.
6. Syerik Yu.V. Problems and prospects of Ukraine's stock market [Problemy i perspektyvy rozvytku fondovoho rynku Ukrayiny]. *Ekonomika i upravlinnya – Economics and Management*, 2014, No.2, pp. 109-114.
7. Shelud'ko V.M. Financial markets [*Finansovyy rynek: pidruchnyk*]. Kyiv, Znannya, 2008, 535 p.
8. Basic indicators of banks in Ukraine [*Osnovni pokaznyky dil'nosti bankiv Ukrayiny*], available at: <http://bank.gov.ua/control/uk/publssh/article>.
9. These financial statements of banks in Ukraine [*Dani finansovoyi zvitnosti bankiv Ukrayiny*], available at: <http://bank.gov.ua/control/uk/publssh/category>.

Рецензія: д.е.н., проф. Прокопенко Н. С.

Reviewed: Dr., Prof. Prokopenko N. S.

Received: September, 2014

1st Revision: October, 2014

Accepted: November, 2014

